

Rapport från lättvandrad naturguidning - Vintervandring i Alby naturreservat den 14 januari 2020

Martina Kiibus

Temat för guidningen var vintern, hur våra växter och djur anpassar sig till vintern. På ett sätt är detta en ny guidning, dvs sträckan har jag gått förut men inte den här tiden på året och inte med detta tema. När jag planerade guidningen hade jag hoppats på gnistrande snö och sol så att man verkligen kunde njuta av vinterlandskapet, men så blev det icke. Istället var det otroligt blåsigt och råkallt, så jag blev glatt överraskad när det ändå kom 18 personer. Info via program från tidigare guidningar, hemsidan, biblioteket, Mitt i Tyresö, vänner och facebook-sidan Aktuella händelser i Tyresö. De flesta hade varit med tidigare men det var också flera nya deltagare. En deltagare gick med rullator, i övrigt hade de flesta rätt lätt att gå.

Vi samlades på busshållplats Öringe och gick in i Alby naturreservat. Berättade om själva reservatet och om guidningarna. Och – att december 2019 tillsammans med december 2015 är de varmaste decembermånaderna som någonsin uppmätts, globalt sett. Vilket märks mest ju närmare polerna man kommer.

Nästa stopp var en aspdunge, där vi pratade om vilka utmaningar vintern innebär för våra växter och djur, dvs kyla, matbrist och torka. När det blir tjäle i marken kan växterna inte ta upp så mycket vatten de behöver, så för att inte förlora för mycket vatten så fäller lövträd som aspar sina löv.

Fortsatte till Kolardammarna och berättade om deras funktion som dagvattenrenare och att dammarna också innebär en ökad biologisk mångfald i form av mängder av olika sländlarver, skalbaggar och snäckor som lever i vattenmiljön. Och – bäver! Det var fullt av färska bävergnag längs dammarna och på ön kunde man se dess hydda. Bävern i sig innebär också att det blir fler skalbaggar och växter i våtmarkerna. Eftersom det var vintertema fokuserade jag bäverpratet på hur de klarar vintern. De är så kallade samlare, dvs de lägger upp ett förråd på botten av sjöar eller dammar av aspar och andra träd som de kan äta av under vintern.

Vi fortsatte till den nedre dammen / våtmarken där en knipholk fick bli ingången till fågellivet i dammarna och vilka olika strategier fåglarna har för att klara vintern. Antingen stanna som gräsänderna eller flytta som knippan. Det som framför allt styr är tillgången på födan, dvs fåglar som främst lever på insekter flyttar medan fröätare stannar. Knippan är en så kallad kortdistansflyttare, den flyttar bara precis så långt den behöver, ofta inte längre än till Danmark. Medan lövsångaren, t ex, är en långdistansflyttare som flyttar till Afrika, söder om Sahara. Det allt varmare klimatet innebär ett förändrat beteende hos flyttfåglarna. Studier visar att kortflyttarna kommer tillbaka allt tidigare, medan långflyttarna lägger ägg tidigare.

Nästa stopp var en myrstack. Myror och andra insekter är växelvarma, dvs de har samma temperatur i kroppen som i omgivningen. Så de sover sig igenom vintern. Myrorna

övervintrar under jord i klumpar så att de kan få lite värme från varandra. Vilket innebär att det är lätt för myrätare som gröngöling eller grävling att få sig en munsbit.

Vi gick vidare till utloppet av dammarna som kantas av grovstammiga aspar. Berättade om reningen i dammarna, hur mycket tungmetaller och näringsämnen som renats ur vattnet på dess resa från inlopp till utlopp. Och pratade om asparna och deras artrikedom, en enda asp kan vara hem till 600 olika arter! Visade de fina asptickorna som klädde asparna.

Vi tittade också på en asp vars rötter var klädda med olika mossor som cypressfläta och husmossa. På mossan var det som en filt av filtlav. Tittar man på undersidan är det som ett ludd som hindrar uttorkning. Så pratade vi om hur det kommer sig att mossan är vintergrön. Dels är de ”duktiga” på att hålla fukt, dels fungerar snötäcket som ett våtvarmt täcke som håller både fukt och värme. När det finns ett snötäcke... I mossan växte stensöta som också är vintergrön, eftersom dess läderartade blad innebär ett skydd mot uttorkning. Skickade runt en stensöta och ett torkat asplöv så att deltagarna kunde jämföra strukturen. Vi tittade också på en gran och pratade om varför den är vintergrön, den har också ett vaxskikt som skydd, dessutom är dess blad inte lika stora och platta som lövträden, så det blir inte samma vätskeförlust.

Vi följde den meandrande Fnyskbäcken där bävern också har varit rätt flitig. Pratade om att det rinnande vattnet inte fryser lika lätt som stillastående vatten, så t ex strömstaren flyttar hit på vintern, där våra rinnande vatten inte fryser som norrlandsälvarna gör.

Nästa stopp var en ihålig asp i kohagen, där kattugglan bor. När jag rekade förra veckan tittade den fram, men nu höll den sig inne i boet. Jag berättade om kattugglan och hur viktigt det är med gamla ihåliga träd för den och våra andra hålhäckande fåglar. Kattugglan är en stannfågel och ett av de härligaste ljuden jag vet när vintern börjar övergå i vårvintern är just kattugglornas hoande.

Nu gick vi genom den ganska leriga hagen bort mot skogen. Jag visade en alternativ väg för kvinnan med rullator och att vi kunde mötas upp i Ahlstorp. Vi andra tog oss över en stätta till Sörmlandsleden. Väl inne i skogen stannade vi vid ett bestånd blåbär, som fäller sina blad på vintern. Blåbärriset är en viktig vinterföda för rådjuren, som ändrar sin diet som ett sätt att överleva vintern. Pratade om att vi borde lära oss av rådjuren och äta mer säsonganpassat och klimatsmart. Tipsade om WWF:s klimatpyramider, i korthet handlar det om att äta efter säsong och att radikalt minska köttintaget.

Vi gick upp lite i skogen till ett bestånd lingon som till skillnad från blåbär är vintergröna. Återigen pga dess vaxskikt på bladen som skyddar mot uttorkning. En bit inne i skogen pratade vi om skogens däggdjur och att deras sätt att anpassa sig till vintern är att få vinterpäls, ibland också med en vitare färg som kamouflage.

Så var vi framme vid Ahlstorp där vi mötte upp kvinnan med rullator. Berättade om båtsmanstorpet och dess historia och tog en fikapaus. Efter pausen pratade jag om hur fattigt och tufft livet i Ahlstorp var. Bad deltagarna fundera på hur torparna klarade vintern. Dvs de lade upp ett förråd, precis som bävern och ekorren. Och de (och vi) tar ju på oss varmare kläder, som vår motsvarighet till vinterpälsen. Numera tenderar vi ju också att flytta till varmare länder. Något som är ohållbart, iallafall om flytten sker med flyg. Samtidigt som livet i Ahlstorp var ohållbart ur andra perspektiv. Så utmaningen som vi måste förhålla oss till är att hitta ett sätt att leva som är hållbart, både ekologiskt, socialt och ekonomiskt. Och det måste ske snabbt. Det finns ingen planet B!

Nedanför Ahlstorp växte en bergek som en av deltagarna ville visa. Bergeken faller sina löv först på våren, så den har fortfarande kvar bruna blad, vilket ju är lite speciellt. Härifrån gick vi vidare till groddammarna, som vi anlade 2017. Berättade om syftet med dammarna och grodornas amfibiska liv. Och hur groddjuren övervintrar. De letar upp någon frostskyddad plats på land och sover. En sömn som är mer som en dvala, jämfört med grävling och björn som sover och vaknar till under vintervilan. En effekt av det varmare klimatet är att dessa djur vaknar tidigare på våren än förr.

Nästa stopp var järnåldersgravfältet vid utegymmet. Ett av Albys bygravfält. Visade också Uddbys motsvarande gravfält. Detta vittnar om att trakten varit bebodd åtminstone sedan järnåldern, vilket också efterledet –by är ett tecken på. Det som hände på järnåldern var att det blev kallare vilket gjorde att människorna i Mälardalen blev mer bofasta, började stalla djuren och därmed började slå ängsmarker för att ha vinterfoder till djuren. Dvs det förändrade klimatet tvingade fram en förändrad livsstil.

Vi gick vidare till Alby friluftsgård, där jag berättade lite om gårdens historia. Nu började det regna så vi gick in i Naturens rum där jag avslutade guidningen. Vi lyssnade på kattugglans härliga hoande, tittade på bäverkraniet och strömstaren och de olika biotoperna som speglar Tyresös natur. Sammanfattade de olika strategierna som djuren har för att övervintra och visade på exempel i Naturens rum på djur som har de olika strategierna. Skogsharen brukar sitta på en bädd av vit bomull, men nu är det grönt gräs under den istället. Vilket ju dessvärre är mer med sanningen överensstämmande... Pratade om att även om vintern innebär utmaningar för många så är det minst lika problematiskt när vintern uteblir. Växterna behöver frövila och många växter och djur behöver ett skyddande snötäcke. Vi är helt enkelt anpassade till ett klimat där vintern ingår som en av årstiderna.

Avslutade här så att deltagarna välja om de ville gå in och fika på caféet eller gå till bussen. Trots det minst sagt bistra vädret var de som vanligt väldigt nöjda och glada att de tagit sig ut och kommit med på guidningen. Några höjdpunkter som nämndes var bävern, mossorna, bergeken och att – se. Att få upp ögonen för saker, som väcker ens nyfikenhet, att någon berättar och visar. Flera deltagare sade att på så sätt blir deras naturvivelser rikare även när de är ute på egen hand.

